

Cordula Ratajczakowa

Serbsko-němska Łužica – bikulturny rum njezetkawanja?

Wuslědki naprašowanja mjez šulerjemi

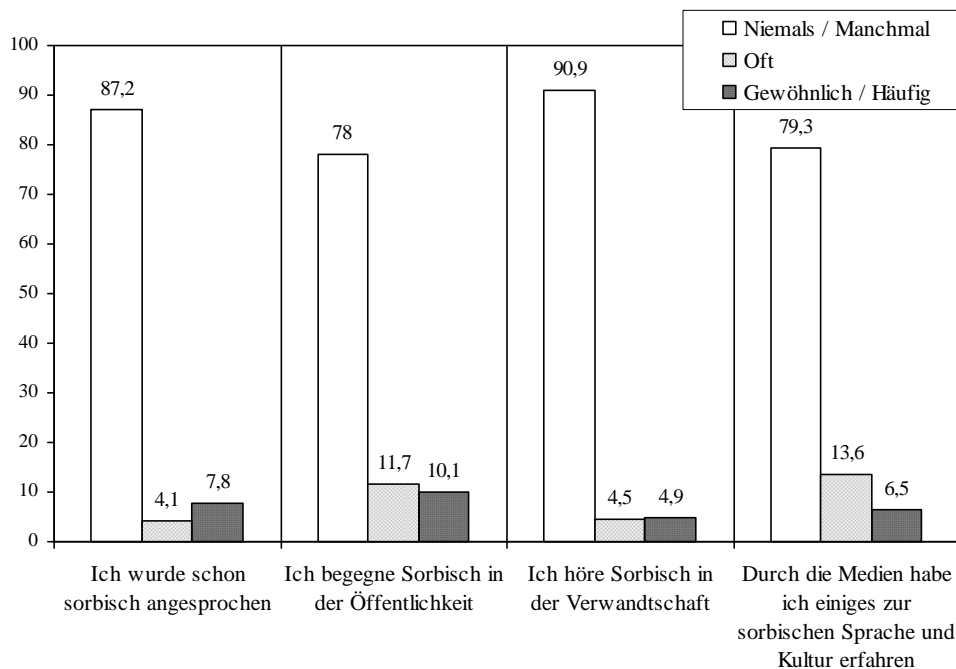
Město Budyšin wuznawa so k swojej němsko-serbskej kulturje a k swojim stawiznam. Hłowne wustawki města Budyšina hódnoća zhromadnosć mjez Serbami a Němcami w přnim paragrafu pod titlom „Besonderheit der Stadt“ jako wobohaćenje: „In der Stadt Bautzen leben seit Jahrhunderten Deutsche und Sorben miteinander. Alle Handlungen der Organe der Stadt Bautzen sind diesem Miteinander verpflichtet. Diese Besonderheit stellt eine Bereicherung unserer Stadt dar und ist öffentlich zu dokumentieren.“ (Amtsblatt Jg. 4, Nr. 13 vom 3. Juni 1994). Tež wokrjes Budyšin so podobnje předstaji při nowozaloženju w awgusće 2008: „Das tausendjährige Miteinander von Deutschen und Sorben zeichnet den Landkreis in besonderem Maße aus. Die Bewahrung und Förderung dieses Reichtums ist Grundanliegen des Landkreises.“ (Hamtske łopjeno – Wokrjes Budyšin 08/2008, 2). To derje klinči. Ale wěmy, zo to tak jednore njeje. Jako telewizijna žurnalistka regionalneho sćelaka sym husto dosć dožiwiła, zo problemy nastawaja, hdyž so w přitomnosći Němcow serbsce rěči. Za mnje jako wědomostnicu běše to nastork, so hlubšo z tematiku zaběrać. K tomu dóstach w lěće 2007 składnosć w Serbskim instituće. Z podpěru Sakskeho statneho ministerstwa za wědomosć a wumělstwo přewjedzech naprašowanje na němskich šulach w Budyšinje. Při dobywanju šulskich direktorow za swoju ideju dožiwich slědowacu situaciju. Cituju ze swojeho dženika: „Gespräch mit Herrn X., Gymnasiumsleiter. Das Erste, was Herr X. nach meinem einführenden Monolog bemerkt: Also, wenn er auf die Fragen schaue, na klar, auch er fühle sich bedroht. Ob ich die Sorbische Fachschule für Sozialpädagogik kennen würde? Beim Berufsschulzentrum für Wirtschaft, dort sei es ihm mal mit diesen Kollegen so gegangen, die hätten sich sorbisch unterhalten. Man fühle sich ausgeschlossen. Wenn man sich mit jemandem unterhält, derjenige einen Telefonanruf bekäme und plötzlich sorbisch weiterspräche und man nichts mehr verstehen würde, das sei schon ein Problem. [...] Jetzt bekämen sie einen Schüler vom Sorbischen Gymnasium [...]. Aber, der sei ja schon fast ein Exot in der Klasse – eigentlich sei die Schülerschaft schon ziemlich homogen. Die sorbischen Eltern gäben ihre Kinder auf die sorbischen Schulen, da sortiere es sich schon in Bautzen.“ (Dženik, 09/07)

Podobne dožiwjenje mějach z druhim direktorom. Po jeju słowach móžu najprjedy zwěsćić: Začučće wuzamknjenja, hdyž so serbsce rěči, je problem. Ale dokelž su šule a šulerjo pak němske pak serbske, njewobsteji poprawom žadyn problem. Ja pak chcu tu dopokazać, zo runje tuta homogenita wučini džěl problema.

Najprjedy předstaju skrótka swój slědženski projekt „Serbsćina z wida němskorěčnych. Akceptanca a wobmyslenja w dwurěčnym Budyšinje“. Moje wuchadžišćo běše, zo njewotpowěduje oficialna legitimacija serbsćiny w zjawnosći woprawdźitej akceptancy w ludnosći. Metodiska ideja běše jednora: Leoš Šatava je před lětami na serbskich šulach naprašowanje wo nastajenju k serbsćinje přewjedł a wuslědki pod aspektom serbskeje identity wuhódnoćil (Šatava 2005). Za mnje nasta prašenje, čehodla njeměli so tež němskich šulerjow za jich nastajenjom k serbsćinje woprašec, nětko pak hladajo na akceptancu? Tuž nadžělah sej 2007 naprašnik z 75 prašenjemi w 5 blokach. Wobstarach sej dowolnosć regionalneje kublanskeje agentury a přeswědčich nawodow a wučerjow džewjeć němskich dalekublanskich šulow w Budyšinje. Rozdžělich nimale

2 800 naprašnikow, mějach dvě zajimawej diskusiji we wosmym a w dzesatym lětniku, a nimale poł tysaca wupjelnjenych naprašnikow zaso ze zběrach. Někotre wuslědki chcu nětko prezentować. Tuž sprěnja k nazhonjenjam šulerjow ze serbsčiny, wšako su nazhonjenja zakład za nastajenja.

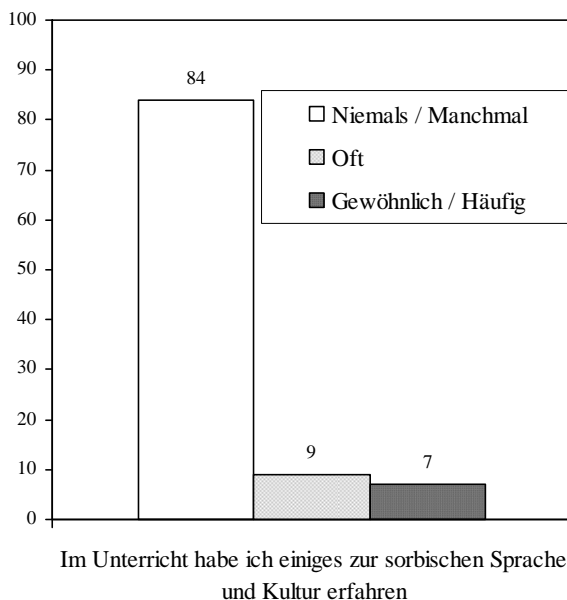
grafika 1:

Prěnja grafika pokazuje štyri wuprajenja: „Ich wurde schon sorbisch angesprochen“, „Ich begegne Sorbisch in der Öffentlichkeit“, „Ich höre Sorbisch in der Verwandtschaft“ a „Durch die Medien habe ich einiges zur sorbischen Sprache und Kultur erfahren“. Šulerjo mějachu móžnosć, na to wotmołwić: „niemals / manchmal“, „oft“ abo „gewöhnlich / häufig“. Jasnje je widzieć: najhusćišo su šulerjo nakřižowali „niemals / manchmal“ a to něhdze 80 % padow a husćišo. Móžemy w prěnim kroku zwěsćić, zo maja němscy šulerjo lědma kontakt ze serbsčinu. Nazhonjenja na tutym polu cyle prosće pobrachuja. Chcemy so nětko bliže z wuprajenjom wo nazhonjenjach we wučbje zaběrać.

Tu zwěsćich samsnu tendencu (hlej grafika 2): 84 % Budyskich šulerjow prajichu, zo njejsu ženje abo su jenož druhdy we wučbje něšto wo Serbach abo wo serbskej kulturje zhonili. Wosebje je to zajimawe tohodla, dokelž so tutón fakt wočiwidnje spřećiwja paragrafe 2, wotstawk 3 Sakskeho šulskeho zakonja. Tam rěka, zo ma so na wšěch šulach w Sakskej zakładna wěda wo Serbach posrědkować. Zo so to samo w dwurěčnym Budyšinje njećini, je jara škoda. Runje tu by to trěbne było. Ale na čim to zaleži?

grafika 2:

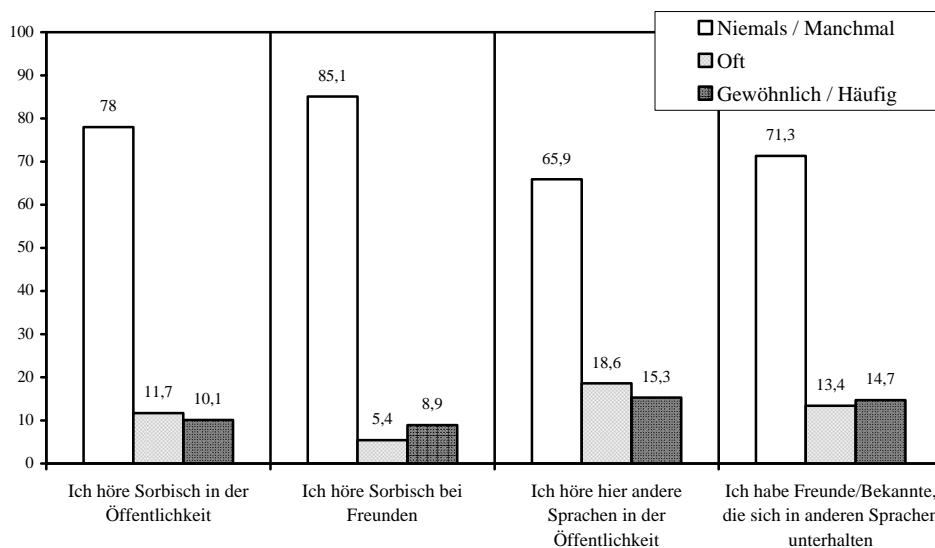
Přesadźenje zakonja realizuje so we wučbnych planach.¹ W Sakskej wupada „serbski“ poskitk w němskich wučbnych planach takle: Za zakładnu šulu su tři wučbne jednotki předwidźane (etika: serbske cyrkwinske swjate dny, domiznowěda: nałožki, sport: serbske reje), za srjedźnu šulu su to štyri wučbne jednotki (towaršnowěda: zakonje, stawizny: wupućowanje, wumělstwo: kładźite domy, druha cuza rěč: rěčne přirunowanje), za gymnazij namakach pjeć wučbnych jednotkow (němčina: serbske powěsće, ew. nabožina: serbski Wótčenaš, kat. nabožina: katolscy Serbj, stawizny: rozšěrjenje křesćanstwa, hudźba: serbske spěwy). K tomu přidźe powšitkowna móžnosć, serbšćinu jako cuzu rěč poskićeć. Tak špatnje potajkim njewupada, znajmjenša na papjerje nic. A we wopradžitosći? Wučerka srjedźneje šule problem takle wopisuje: „Ich kann in fast jeder Klassenstufe [...] Themenbereiche wie sorbische Literatur, Heimat oder Ortsgeschichte in den Unterricht einbeziehen. [...] Aber ich sage ganz bewusst: Ich könnte! Ich muss das nämlich wollen! Es ist wahnsinnig viel Arbeit damit verbunden. Die Möglichkeiten sind da, aber der Aufwand ist erheblich. [...] Wobei ich natürlich ein besonderer Fall bin, ich habe durch meinen sorbischen Mann und meine Kinder, die zweisprachig aufgewachsen sind, einen Bezug zum Sorbischen, habe im Bücherregal einiges stehen, auf das ich im Unterricht zurückgreifen kann.“ Zwoprawdźenje wotwisuje wot individualnych faktorow kaž wole, zajima a wosebje wot wosobinskeho počaha k serbstwu. A to móže tež wuwzaće być, dokelž njeje to w systemje předwidźane: Wučerske dalekublanje k serbskim temam tuta wučerka w běhu 27 powołanskich lět njeje dožiwiła. A poskitk serbšćiny w přepytowanych šulach tež njewobsteji.

Wot nazhonjenjow we wučbje nětko k nazhonjenjam z druhimi rěčemi. Tu přirunuju nazhonjenja ze serbšćinu z nazhonjenjemi z druhimi rěčemi. Za to je trěbne sej wosobinski rěčny pozadk šulerjow wobhladać. Šěsć šulerjow je šerbšćinu jako mačeršćinu

¹ Za kraj Braniborska předleži k tomu analiza wučbnych planow, hl. Neumann 2008.

podalo, 15 šulerjow ma serbskorěčny pozadk (nan, mać, wšědna rěč) a 17 šulerjow je so w komentarach indirektnje k serbskej wučbje wuznało. W cyłku ma potajkim 38 wot 462 šulerjow serbsko-němskorěčny pozadk, to je 5–8 %. Podobnje wupada to pola mnohorěčnych šulerjow, kiž nimo němčiny hišće druhu rěč rěča. 13 šulerjow je druhu maćeršćinu podalo, najwjace z nich rušćinu. 20 šulerjow je nakřižowało, zo mataj nan abo mać druhu maćeršćinu abo zo woni sami wšědnje druhu rěč hač němčinu wužiwaja. To je hromadže 33 šulerjow resp. 7 %, kiž maja mnohorěčny pozadk. Poměr mjez serbšćinu a druhimi rěčemi je takrjec wurunany, štož nastupa rěčny pozadk šulerjow, kotřiž běchu do mojego naprašowanja zapriječeli. Nastupajo nazhonjenja pak wupada poměr hinak:

grafika 3:

Na grafice 3 sym přirunowała wuprajenja: „Ich begegne Sorbisch in der Öffentlichkeit“ a „Ich höre Sorbisch bei Freunden“ na lěwym boku z wuprajenjemi „Ich höre hier andere Sprachen in der Öffentlichkeit“ a „Ich habe Freunde, die sich in anderen Sprachen unterhalten“ naprawo. Je widžeć, zo je podžěl tych, kiž njejsu nimale ženje serbšćinu we zjawnosći slyšeli, wjetši hač podžěl tych, kotřiž njejsu druhe rěče slyšeli. To rěka, druhe rěče jewja so tež rědko, ale su tola prezentniše w „dwurěčnym“ Budyšinje hač serbšćina.

Tuta tendenca so zesylni, hdyž wobhladamy sej wuprajenje wo přećelstwje. Ličba tych, kiž su w naprašnikach podali, zo maja přećelow, kotřiž so husto abo wšědnje serbsce rozmołwjeja, wučini 14,3 %. Ale dwójce telko, mjenujcy 28,1 % slyši pola přećelow druhe rěče. Kontakt k druhim rěčam je potajkim wyši hač k serbšćinje. Serbšćina zda so přirunujo z druhimi rěčemi w Budyšinje njeslyšomna być. A to njezaleži na objektivnych wuměnjach kaž na ličbje potencielných rěčnikow. Po mojim měnjenju zaleži to na tym, zo je wobchad ze serbšćinu tradicionelnje hinaši, dokelž namakamy tu wosebitu interkulturnu strategiju. K tomu pak pozdžišo wjac. Najprjedy chcemy so hišće dokładnišo z nazhonjenjemi serbsko-němskeho kontakta zaběrać.

Konfliktny potencial kontakta ze serbšćinu

Kaž prajene, zmóžnja mój naprašnik tež dobrowólne přidatne komentary. Na prašenje „Welche Erfahrung(en) mit der sorbischen Sprache haben Sie/hast du gemacht?“ dóstach 208 wotmołwow. To rěka, 45 % wšěch šulerjow su swoje dožiwjenja napisali. To je překwapjenka, hdyž pomyslimy na to, zo tu poprawom žane nazhonjenja njejsu, kaž smy widźeli. Hišće njewočakowaniše za mnje běše, zo pisa najwjace šulerjow wo nazhonjenjach ze serbšćinu na socialnym polu, to rěka z přećelemi, znatymi abo samo z přiwuznistwom. Tež na džěle maja powolańscy šulerjo tola husto činić ze serbskej rěču, wosebje w hospodarstwie. Dalše nazhonjenja su w šuli, w kopańcy/sporće, w busu, w ćahu, we wobchodze, pola lěkarja a w džiwadle. Dožiwjenja při nałožkach (křižerjo, serbski kwas) lědma rólu hraja. Kak tomu, zo so w komentarach tola nadobo nazhonjenja jewja, kiž njejsu so oficialnje w statistice jako tajke podali? Ma to snano něšto z kwalitu tutech nazhonjenjow činić?

Wočiwidnje hraje tu wěsty so wospjetowacy negatiwny naratiw serbskorěčneho kontakta wažnu rólu: Jedna so wo naratiw wuzamknjenja, ale tež nadběha přez serbšćinu. Podam jenož někotre z nich: „Einmal beim Bäcker, ich kam herein, sofort wurde auffallend laut sorbisch gesprochen, und während ich bedient wurde, ebenfalls. Gefühl des Nicht-Dazugehörens.“ „Ich habe oft erlebt, dass sich Sorben vor Deutschsprachigen absichtlich auf Sorbisch unterhielten, damit sie nicht von Nichtsorben verstanden werden. Außerdem habe ich erlebt, dass Sorben auf Sorbisch über Deutsche hergezogen sind, von denen sie dachten, dass sie sie nicht verstehen, was aber am Ende nicht der Fall war und zu einer Konfrontation führte.“ „Beim Fußballspiel haben sie angefangen sorbisch zu reden. Es gab einen heftigen Streit mit dem Schiri.“ „Ich finde es beim Fußball immer Scheiße, dass die sorbischen Schulen immer auf Sorbisch uns beleidigen und wir das noch nicht mal verstehen.“

Tutón negatiwny naratiw² praji, zo je kontakt ze serbšćinu špatne nazhonjenje – a tohodla je lěpje, kontakt zwotprědka wostajić. To rěka, naratiw njeje jenož negatiwny, ale skutkuje tež jako zasada jednanja – kontakt ma so negěrować, zetkanju ze serbšćinu ma so zadžěwać. Njemóže być, štož njesmě być. Wuwzaće kaž slědowacy komentar to hišće bóle wobkrući: „Ich arbeite in einem sorbischen Restaurant und habe täglich mit der sorbischen Sprache zu tun! Ich habe mich daran gewöhnt, diese Sprache nicht zu verstehen und komme damit klar! Uns (mir) wurde versichert, dass nicht in sorbischer Sprache über uns geredet wird.“ Tutón příklad jasnje pokaza, zo zmóžni kontakt hakle kmanosć, z rěčnej diferencu wobchadžeć. Hewak nastanje čertowe koło, hdžež pak so Němc pak Serb jako wopor druheho čuje. Sym negatiwny naratiw tež do naprašnika přiwaža. Problem je, zo so negatiwnemu wuprajenju ćežko přiřłosuje.³ Njedziwajcy toho pak předleža slědowace rezultaty.

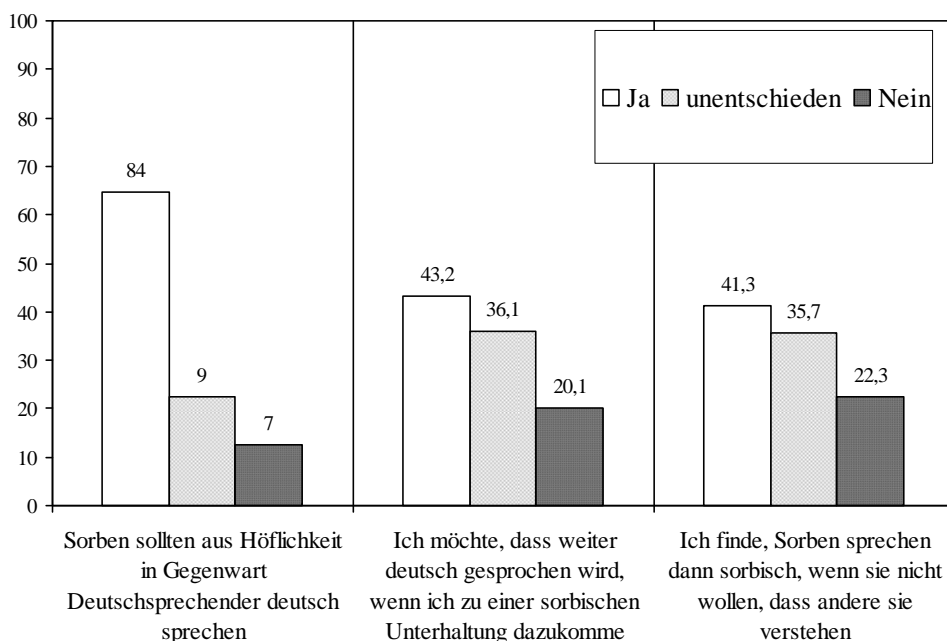
Na grafice 4 su tři wuprajenja wo njeakceptancy rěčneho kontakta widžeć. Wuprajenju „Sorben sollten aus Höflichkeit in Gegenwart Deutschsprechender deutsch sprechen“ je 64 % šulerjow přiřłosowało, to rěka dwě třećiny žadatej sej němčinu wot Serbow. Jenož mjeńšina – 12,5 % – njeje serbšćinu wotpokazała. Nic cyle tak jasne, ale

² Na druhim městnje sym so z tutym negatiwnym naratiwom hižo rozestajała, hl. Ratajczak 2005, 139 ff. Tehdy argumentowach z tezu ambivalency Zygmunta Baumana: Na zakładze statenje němskeje narodnosće plaći to cuze (serbske) jako wohroženje porjada. Tu pak spytam konflikt rozumić před pozadkom serbsko-němskeju paralelneju swětow.

³ W sociologiskich studijach so tohodla negatiwne formulacije njewužiwa, radšo so překoduja, n. př. Baier et al. 2009, 115.

z 43,2 % tola relatiwnje wysoke je přihłosowanje k wuprajenju „Ich möchte, dass weiter deutsch gesprochen wird, wenn ich zu einer sorbischen Unterhaltung dazukomme“. A samo negatiwnemu wuprajenju „Ich finde, Sorben sprechen dann sorbisch, wenn sie nicht wollen, dass andere sie verstehen“, hišće 41,3 % přihłosuje. To rěka, zo sej wjace hač kóždy třeći šuler mysli, zo so serbščina jenož za wuzamknjenje druhich wužiwa. Jenož kóždy pjaty nječuje so wuzamknjeny. Móžemy potajkim zwěsčić, zo je akceptanca rěčneho kontakta jara niska. Hodži so z toho slědować, zo jedna so tu wo nje-přecestwo abo hidu napřečo serbščinje? Abo samo wo rasizm? Podobnu diskusiju dožiwichmy před něšto časom w dženiku „Lausitzer Rundschau“ (2009). Bychmy na tutym městnje kontaktowu hypotezu ze sociologije jako argument wužiwać móhli: Pobrachuje-li kontakt – njeje žana akceptanca (hl. Pettigrew 1998).

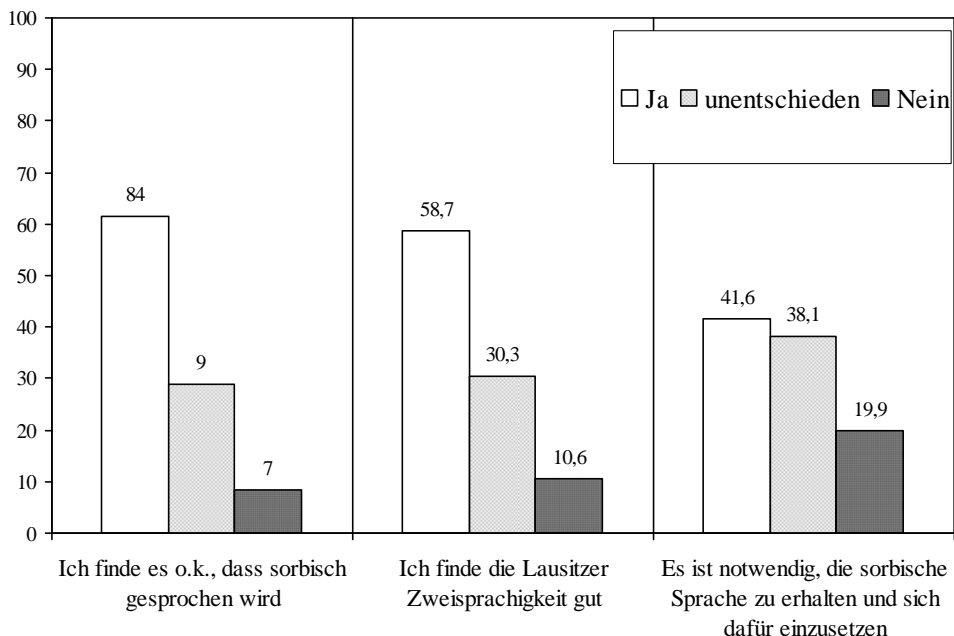
grafika 4:

W najnowšim slědženju je tež najwuznamniši kriminologa Němskeje Christian Pfeiffer deficit nazonjenjow jako přičinu za wotpokazanje wukrajnikow ze stron němskich młodostnych podať (KFN 2009): „Die ausgeprägtesten Vorurteile gegen Fremde finden wir in Ostdeutschland und in den ländlichen Regionen Westdeutschlands, wo es nur wenige Migranten gibt. Sie blühen offenkundig am ehesten dort, wo es wenig Chancen gibt, sie anhand der Lebenswirklichkeit zu überprüfen.“ (Christian Pfeiffer, DIE ZEIT, 30.04.2009, Nr. 19, S. 13). Abo móžemy ludźi rozdźelić na přecelow a njepräcelow serbščiny, kaž na př. čini to přepytowanje wo Maori-rěči⁴? Tak jednorje pak to njeje. Problem njeje přecel-njepräcel serbščiny, ale skerje problem kwality kontakta. Wšak je akceptanca rěče samo na sebi data, kaž grafika 5 pokazuje.

⁴ Tak rozeznawa přepytowanje wo nastajenju Nje-Maoriow k Maori-rěči „Passive-Supporters (49 %)“, „Uninterested (39 %)“ a „English Only (12 %)“, hl. Harlow 2007, 192 ff.

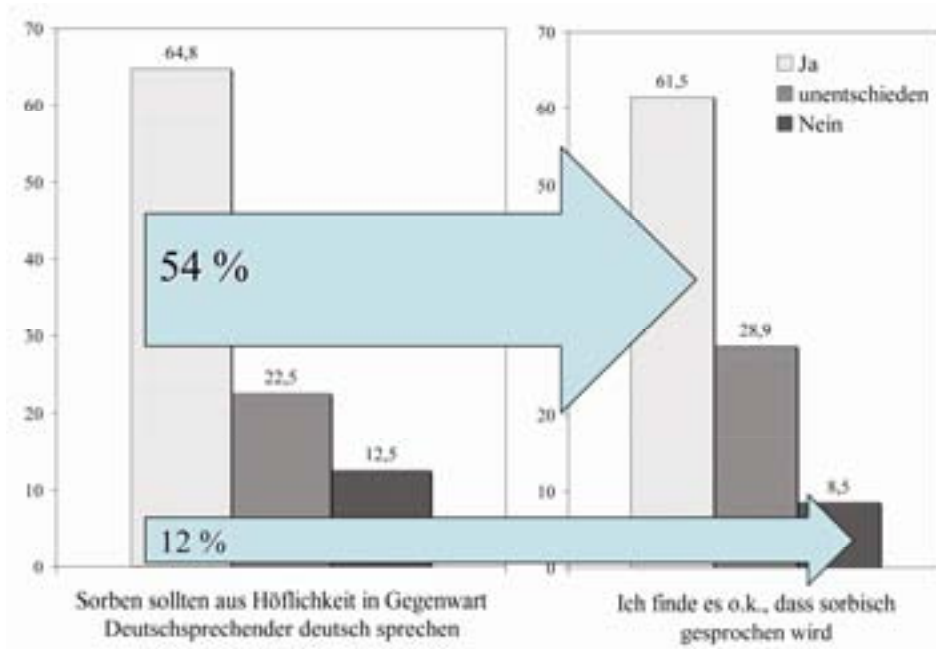
grafika 5:

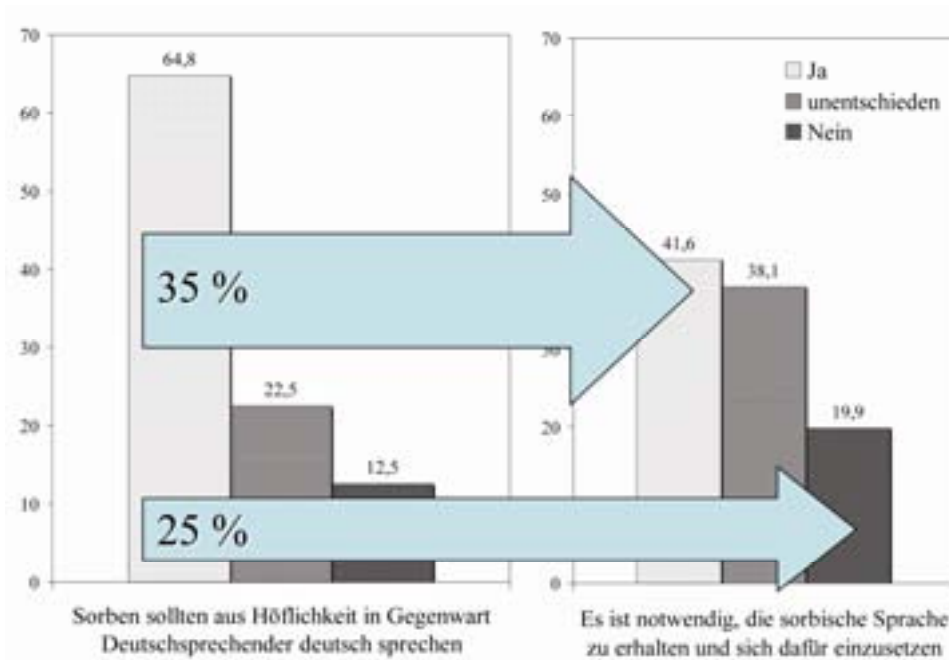
Wuprajenu „Ich finde es o.k., dass sorbisch gesprochen wird“ 61,5 % šulerjow přihłosuje. Na samsnej runinje je z 58,7 % přihłosowanje k wuprajenu „Ich finde die Lausitzer Zweisprachigkeit gut“. A 41,6 % je samo měnjenja „Es ist notwendig, die sorbische Sprache zu erhalten und sich dafür einzusetzen“ – dwójce tak wjele hač tych, kiž to wotpokazuja. Akceptanca serbsčiny je poprawom wulka – a to najzajimawše je, zo je wona samo runje tak wulka kaž njeakceptanca rěčneho kontakta. Z tutym paradoksom chcemy so bliže zaběrać na třoch přikładach.

Nalěwo hišće raz wuslědki wuprajnja „Sorben sollten aus Höflichkeit in Gegenwart Deutschsprechender deutsch sprechen“, naprawo „Ich finde es o.k., dass sorbisch gesprochen wird“ (hlej Paradox I). Překwapjace je, zo je 54 %, to rěka wjetšina z tych, kiž chcedža, zo bychu Serbja němcowali, zdomom měnjenja, zo je w porjadku, hdyž so serbsce rěči. Po logice wobeju wuprajenjow so wonej mjez sobu poprawom wuzamknjetej. Ale jenož 12 % su takrjec konsekwentnje wothłosowali, to rěka, su sej němčinu žadali a tež zwuraznili, zo njeje w porjadku, hdyž so serbsce rěči. Jedyn šuler je to snano tež pytnyl a slědowacy komentar do naprašnika pisal: „Manche Antworten widersprechen sich vielleicht. Aber so hab ich ihn eben ausgefüllt. Demjenigen, der diesen Bogen bearbeitet, wünsche ich frohes Schaffen und bitte nicht verzweifeln beim Kontrollieren. Danke für diese Einblicke in mein sprachliches Denken.“ Ale kaž móžu w dalšimaj přikładomaj pokazać, njeje tutón pozdatny přećiwk žadyn připad abo žane wuwzaće, ale zo ma to system a je tradicionelna strategija we Łužicy. Wobhladamy sej nětko počah mjez wuprajnjomaj „Sorben sollten in Gegenwart Deutschsprechender deutsch sprechen“ a „Es ist notwendig, die sorbische Sprache zu erhalten und sich dafür einzusetzen“.

Paradoks I: kontra kontakt a pro řeč

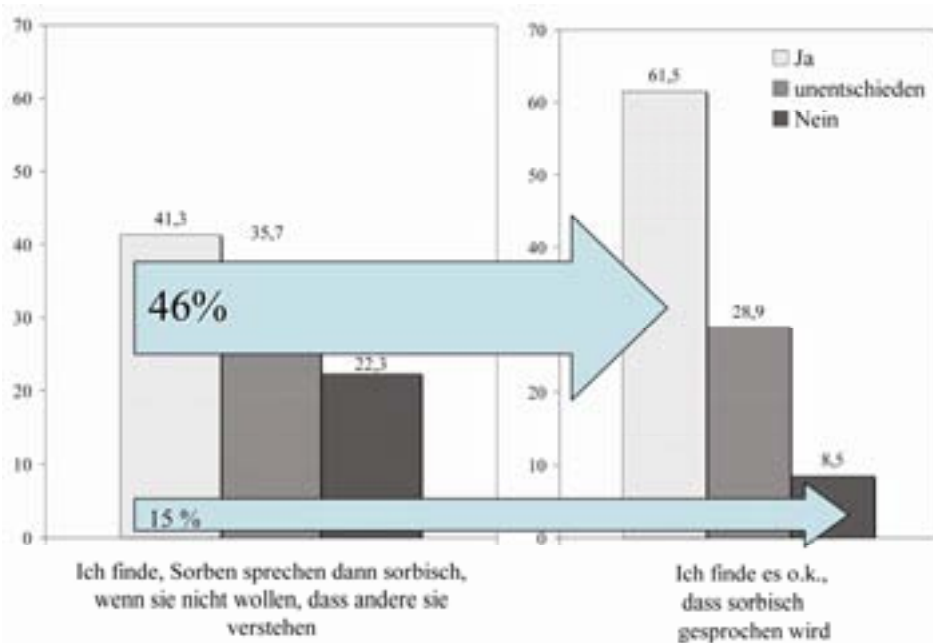
Paradoks II: kontra kontakt a pro řeč

W tutym padže widži samo 35 % tych, kiž sej žadaja nałožowanje němčiny, z dobom trěbnosć zasadženja za zachowanje serbsčiny. Tutón podžěl je přeco hišće wjetši hač podžěl tych, kotřiž wotpokazuja zasadženje za serbsčinu, štož wučini 25 %.

Jako posledni přikład přirunamy wuprajenje „Ich finde, Sorben sprechen dann sorbisch, wenn sie nicht wollen, dass andere sie verstehen“ z wuprajenjom „Ich finde es o.k., dass sorbisch gesprochen wird“. Tu so přećiwk hišće přiwoťri.

Paradoks III: kontra kontakt a pro řeč

Samo 46 % tych, kotřiž mysla, zo je wužiwanje serbskeje řeče zwjazane z wotpohladnym wuzamknjenjom tamnych, ma principielnje za dobre, zo so serbsce řeči. Tež tu wobchowa jenož mjeńšina wot 15 % swoje negatiwne nastajenje.

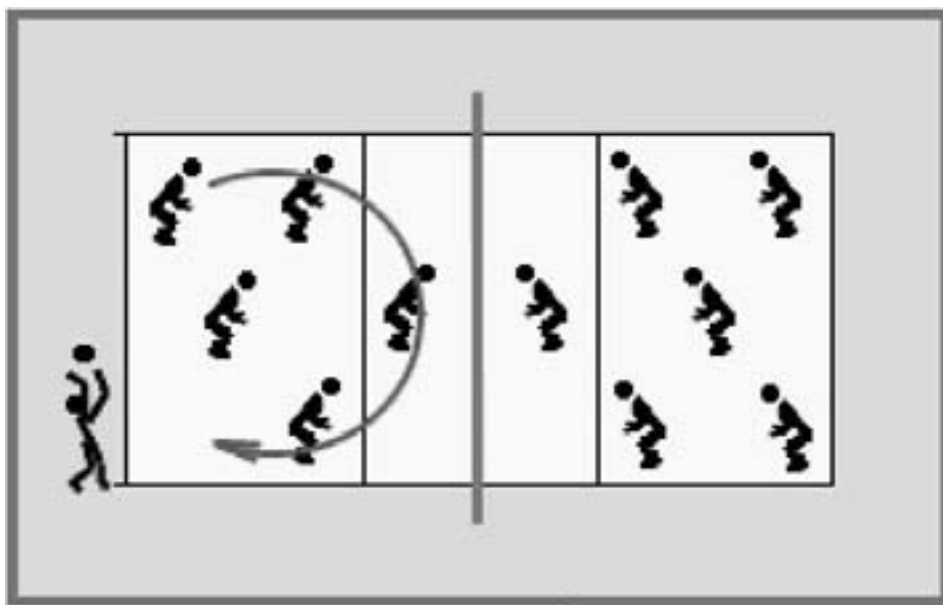
Paradoks bych móhła z kopicu přikładow ilustrować. Cyle jasnje so wukrystalizuje: Njejedna so tu wo njeakceptancu abo samo hidu přećiwu serbskej řeči, ale hłownje wo njeakceptancu kontakta. Hinak formulowane: Němcy poprawom nimaja žane předsudki přećiwu serbsčinje. Woni sej „jenož“ žadaja, zo so Serbja zadžerža po starej lužiskej bikulturnej strategiji.

Bikultura jako struktura paralelneju swětow

Je tradicionelna bikulturna strategija w dwurěčneje Łužicy strategija džěleneho swěta po narodnym wašnju? Jako wobraz móžemy sej volleyballowe hrajnišćo předstajić.

Mamy dwudžělnje rěčne „hrajnišćo“, jedne polo němske, druhe serbske. Jako prawidło plaći: jedne mustwo, jedne polo, jedna řeč. Zetkanja njejsu předwidžane, to tež rěka: žadyn kontakt, žadyn konflikt, žane wohroženje. Změna rěčneho ruma žada sej

zdobom změnu rěče, to rěka, rěči so pak němsce, pak serbsce. Ale nic wobě rěči na samsnym městnje. Njeje žadyn prawy zhromadny dwurěčny rum, hdžež stej wobě rěči runočasnje prezentnej. A njeeksistuja tež žane strategije, kak z rěčnym kontaktom wobchadžeć. To je typiski problem tuteje strategije džěleneho swěta. Tohodla je akceptanca rěčneho kontakta ze serbsčinu tak niska. Ale zhromadnosć tola wobsteji, dokelž hraje so zhromadnje přez hranicu. Z prawidłom džěleneho swěta plaći zhromadna hra tohodla jako bohatstwo, a to je tež politiska strategija, kaž hłowne wustawki města Budyšina pokazuja. Njejedna so potajkim wo politiske rjanobarbjenje, ale – a to je wo wjele strašniše! – wo sprawnu wuraz bikulturneho rozuma, kiž je strukturowany přez džělenje a přez kategoriske wuzamknjenje kontakta mjez serbskim a němskim swětom. Motiw je jasny, problemy maja so wobeńć. K čězam, kiž rysuja kulturne wědomosće pod hesłom „Kulturkontakt – Kulturkonflikt“ (Greverus et al. 1988) abo sociolinguistica pod titlom „Sprachkontakt – Sprachkonflikt“ (Nelde 1980), normalnje njedónndže. Swět pak je často tak džěleny, zo je mjez swětomaj hišće dalši swět, kaž slědowacy komentar šulerja pokaza: „Verkehrsmeldung: ‚Achtung! Zwischen Haslow und Dreikretscham wird geblitzt!‘ Tatsächlich schon im Radio gehört.“ Napadnje, zo – wothladajo tuteje anekdoty wo absurdnym džělenju dweju paralelnej swětow⁵ – žorty wo Serbach abo Němcach we wjac hać 1 000 komentarach docyła pobrachuja. Tež to je znamjo falowaceho kontakta a zdobom falowaceho humora jako interkulturneje kompetency.

Prawidłó dweju swětow plaći tež za Serbow – je to interkulturna strategija. Tež wjetšina serbskich šulerjow sej myslu, zo ma so w přitomnosći Němcow němcować, kaž je to Šatava w swojim naprašowanju wuslědžil. Wuprajenje „Rěču serbsce tež w přitomnosći němskorěčnych“ ma pola njeho hódnotu 2,23 (Šatava 2005, 85). W mojim materialu ma wuprajenje „Sorben sollten in Gegenwart Deutschsprechender deutsch sprechen“ hód-

⁵ Haslow a Dreikretscham stej serbske a němske mjeno za samsnu wjesku.

notu 2,2 – to je samsny wuslědk. K serbskej tradiciji słuša tež wobchad z woběmaj swětomaj, pak z němskim pak ze serbskim pozadkom, štož je we wšědnym žiwjenju zwjazane ze změnu mjena⁶: Měrcin Nowak na př. eksistuje jenož w serbskim swěće, Němcy jeho jenož znaja jako Martin Neumann (hl. Ratajczak 1998). Tež tutón transfer cyleje wosoby do druheho konteksta słuša k strategiji narodneho džělenja. W pozitiwnym zmysle skići tuta strategija, kotraž swoje korjenje w narodnym prócowanju 19. lěstotka ma, škitany rěčny rum za mjeńšinu. (Tutu funkciju pjelnja serbske institucije džensa hišće.) Ale plaćizna za to je njeakceptanca zwonka škitaneho ruma. A negatiwne zapřijeće za škitany rum je getto.

Mjeztym so něšto hiba, w serbskim a w němskim swěće. Modelowy projekt WITAJ je staru tradiciju džělenych rěčnych swětow přelamał (hl. Budarjowa 2008). Město Budyšin aktualnje wo tym přemysluje, serbsku rjadownju na němskej zakładnej šuli zarjadować. A tež mnohorěčni přinošuja k tomu, zo je strategija narodneho džělenja w procesu změny. Wšojedne hač ruskoněmsce abo španiskoněmsce rěčacy, woni njejsu zwólniwi, so swojeje rěče w přitomosći němskorěčnych wzdać. Z tym su příklad za serbskorěčnych. Tak sym to sama při svojim slědženju dožiwiła: W rěčne měšanej rjadowni su sej šulerjo z mnohorěčnym pozadkom (40 % wšěch) prawo na swojsku rěč tež napřečo wučerce žadali, wšojedne hač kóždy přitomny wšo rozumi. Wyša prezenca druhich rěčow napřečo serbsčinje w zjawnosći abo w nazhonjejach z přěcelemi wotblyšćuje so tež w grafice na spočatku tutoho teksta. Němskorěčni su přez to nuzowani, z prezencu rěče, kotruž njerozumja, wobchadžeć. To rěka, dyrbja kontakt z cuzej rěču zwučować a nawuknyć, ju akceptować. To móže so, kaž hižo prajene, jenož pozitiwnje na akceptancu rěčneho kontakta ze serbsčinu wuskutkować.

Tu jewi so prašenje noweje konfiguracije rěčneho ruma a noweje strategije. Hdyž nohcemy dlěje z němskej njeakceptancu rěčneho kontakta žiwi być, mamy strategiju džěleneho swěta změnić. Ideja je, akceptancu zesylnić přez interkulturny dialog – „džělenje wšelakosće“, kaž je to Elka Černokožewa loni we „Rozhledze“ namjetowała (hl. Černokožewa 2008). Interkulturny dialog rěka skrótka w heslach: Puće pokazać (wumjezowanja spóznać), murje potorhać (zadžěwki wottwarić), mosty twarić (interkulturne techniki wuwivać) a rумы zhromadnje nazhonjeć (respekt a wobchad z diferencu zwučować). Přesadzić ma so interkulturny dialog w kubljanju, sporće a kulturje. A ja móžu sej na zakładze wuslědkow svojeho přepytowanja slědowace naprawy předstajić, kiž móža k tomu přinošować, zo so akceptanca rěčneho kontakta polěpši: zetkanja němskich a serbskich šulerjow (workshop k temje dwurěčnosće), dalekubljanja wučerjow k serbskej kulturje a kulturnym stawiznam, kooperacije mjez němskimi a serbskimi koparskimi towarstwami (nuznje třebne!), woprawdže dwurěčne kulturne zarjadowanja a dwurěčne medije (nic pak němsce pak serbsce) a naposledk podawanje serbsčiny na němskich šulach.

Zo by so poskitk serbsčiny na němskich šulach wužiwał, za to je wězo wěsty zajim za rěč třebny. Rěč dyrbi atraktiwna być. Kak móžemy sej nowu dwurěčnu Łužicu na př. w lěće 2020 předstajeć? Jako zhromadny dwurěčny rum serbsčiny a němčiny, hdžež je rěčny kontakt samozrozumliwy a hdžež rěč njeje wjace wotwisna wot narodneho ruma, ale wot indiwiduelneje wole. Skrótka prajene: Kóždy móže rěčeć, kaž chce, a to wšudžom. A tak njerealistiska tuta wizija scyła njeje. Znajmjeńša nic, hdyž hladam na nastajenje svojich probandow: 72,9 % wot nich – to rěka, wjace hač dvě třećinje – su

⁶ Wuzwaća su spisowaceljo kaž Jurij Brězan abo Róža Domašcyna. Serbske mjeno funguje w tutym wumělskim konteksće jako marka.

přihosowali wuprajenju „Njeh kóždy rěči, kaž chce“. Potajkim, njebojmy so: Rozžohnujmy so wot narodneje strategije zašleho lětstotka a tworimy nowy interkulturny přichod Łužicy!

Literatura

- Baier, Dirk; Pfeiffer, Christian; Simonson, Julia; Rabold, Susann 2009: Jugendliche in Deutschland als Opfer und Täter von Gewalt. Erster Forschungsbericht zum gemeinsamen Forschungsprojekt des Bundesministeriums des Innern und des KFN (KFN Forschungsbericht Nr. 107). Zusammenfassung: Neun Thesen. www.kfn.de/versions/kfn/assets/fb107.pdf [15.06.09].
- Budarjowa, Ludmila (wud.) 2008: 10 lět modelowy projekt Witaj/10 Jahre Modellprojekt Witaj. 1998–2008. Jubilejne wudaće/Jubiläumsausgabe. Serbske šulske towarstwo z. t./Sorbischer Schulverein e. V. Budyšin.
- Černokožewa, Elka 2008: Interkulturny dialog – koncepty a praktiske kročeje. W: Rozhlad 58/6, s. 194–197.
- Darquennes, Jeroen; Nelde, Peter H.; Weber, Peter J. (wud.) 2004: The future has already begun. Forschungsansätze der Konfliktlinguistik. Asgard, St. Augustin 2004 (Plurilingua, XXV).
- Greverus, Ina Maria; Köstlin, Konrad; Schilling, Heinz (wud.) 1988: Kulturkontakt – Kulturkonflikt. Zur Erfahrung des Fremden. 26. Deutscher Volkskundekongress in Frankfurt vom 28. September bis 2. Oktober 1987 (Notizen. Die Schriftenreihe des Instituts für Kulturanthropologie und Europäische Ethnologie der Universität Frankfurt/Main, 28).
- Harlow, Ray 2007: Maori. A Linguistic Introduction. Cambridge.
- Lausitzer Rundschau 58(20.02.2009), č. 43.
- Nelde, Peter H. (wud.) 1980: Sprachkontakt und Sprachkonflikt. Wiesbaden.
- Neumann, Martin 2008: Sorben (Wenden). Eine Brandenburger Minderheit und ihre Thematisierung im Unterricht. Teil I: Sorben (Wenden) in Brandenburger Rahmenplänen. Potsdam.
- Pettigrew, Thomas F. 1998: Intergroup contact theory. W: Annual Review of Psychology 49, s. 65–85.
- Pfeiffer, Christian 2009: Rechtsextremismus. Braune Flecken, weiße Flecken. W: DIE ZEIT (30.04.2009), č. 19, s. 138.
- Ratajczak, Cordula 1998: Zwischen „sorbischer Innen- und deutscher Außenperspektive“. Grenz-Werte einer Mischkultur im Lausitzer Braunkohlentagebauegebiet. W: R. Schneider (wud.): „Grenzgänger“. Saarbrücken, s. 135–146 (Veröffentlichungen der Kommission für Saarländische Landesgeschichte und Volksforschung, 33).
- Ratajczak, Cordula 1999: Wertlos, bedrohlich, anerkannt, besonders: Wandel von Sprachdiskurs und Sprachpraxis in Mühlrose bei Schleife. W: Lětopis 46/1, s. 104–115.
- Ratajczak, Cordula 2000: Sorbisch-deutsche Zweisprachigkeit als postnationale Chance statt ethnisches Stigma: Zur pragmatischen Sprachwechselform in der deutsch-polnisch-tschechischen Grenzregion Lausitz. W: R. Alsheimer, A. Moosmüller, K. Roth (wud.): Lokale Kulturen in einer globalen Welt. Perspektiven auf interkulturelle Spannungsfelder Münster u. a., s. 201–209 (Münchener Beiträge zur Interkulturellen Kommunikation, 9).

- Ratajczak, Cordula 2004: Mühlroser Generationen. Deutsch-sorbische Überlebensstrategien in einem Lausitzer Tagebauggebiet. Münster u. a. (Europäische Ethnologie, 4).
- Rost, Jürgen 2003: Zeitgeist und Moden empirischer Analysemethoden. W: Forum Qualitative Sozialforschung/Qualitative Social Research 4 (2).
<http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/723/1564>
[04.08.2008].
- Šatava, Leoš 2005: Sprachverhalten und ethnische Identität. Sorbische Schüler an der Jahrtausendwende. Bautzen (Schriften des Sorbischen Instituts/Spisy Serbskeho instituta, 39).
- Sorbenbericht 2003: www.smwk.sachsen.de/elemente/dateien/Sorbenbericht_2003.pdf.
- Terkessidis, Mark 1998: Psychologie des Rassismus. Opladen-Wiesbaden.
- Tikka, Marianne 2004: Urbaner Sprachkonflikt und Spracheinstellungen in Finnland. Ergebnisse einer Pilotbefragung unter Jugendlichen in Turku/Abo. W: Darquennes; Nelde; Weber 2004, s. 119–129.
- Tschernokoshewa, Elka 1999: Nachdenken über Zugehörigkeiten. Leben im Spagat. W: E. Müllner (wud.): Entweder-Und-Oder. Vom Umgang mit Mehrfachidentitäten und kultureller Vielfalt. Wien, s. 106–125.